

INCENTIVACIÓ DE LA LECTURA

Breus reflexions al voltant de la lectura

Jaume CELA

Una de les funcions de l'escola és capacitar els nens i les nenes, els nois i les noies perquè sàpiguen llegir, perquè sàpiguen donar sentit a un text.

Ara bé, tot i que el paper de la institució escolar és molt important, formar un lector competent és una responsabilitat compartida. A més de l'escola, la família i la societat en general hi tenen molt a veure i no queda tancada, com cap altre aprenentatge bàsic, en el temps. Sempre podem llegir millor, sempre podem afinar amb més qualitat la interpretació d'un text.

Cal tenir present que existeixen textos molt diversos i, per tant, cada text pot assolir objectius molt diferents.

L'acte de llegir, doncs, pot significar coses diferents: depèn de què llegim d'on llegim, de per què llegim, de a qui llegim... No és el mateix llegir un poema per passar una prova de memòria que llegir-lo a cau d'orella per impressionar la persona que ens fa bategar el cor a més velocitat del que es considera normal.

Llegim, per tant, per assolir objectius diferents que van des de la necessitat d'obtenir una informació –volem saber quin tren hem d'agafar- fins a seguir unes instruccions perquè funcioni un determinat aparell que hem comprat, passant per moments que llegim per aprendre, per revisar un text, per dir o recordar què hem escrit...

En aquesta llista voldria aturar-me en un parell de funcions molt destacades. La primera és que llegir ens permet parlar amb els morts. Els llibres –no d'una manera exclusiva, però sí d'una manera principal- recullen totes les respostes i totes les preguntes que els éssers humans ens hem plantejat al llarg de la nostra història. En aquest sentit, una biblioteca és el lloc on conviuen les veus, on podem trobar reunides les opinions diverses que els homes i les dones hem anat imaginant i concretant al llarg del procés d'humanització, procés que mai no acabarem de tancar del tot.

La segona és que llegir vol dir tenir més vides que els gats, perquè quan llegim fem nostres les peripècies que viuen els personatges dels llibres. Els podem fer nostres per estimar-los o per odiar-los, per buscar-los les pessigolles o per enviar-los a pastar fang. Cada llibre és testimoni d'alguna cosa amb què podem identificar-nos o que podem apartar de la nostra vida. Cada personatge ens fa present l'existència de l'altre, de les seves necessitats o de la seva manera d'interpretar el món o d'estar en el món.

Resumint i seguint Montaigne, llegim per aprendre a viure i per aprendre a morir, tot i que Homer Simpson defensà que llegir és un acte que pot incrementar el nivell d'avorriment que ja té aquesta vida que ens toca viure.

Per tant, la funció de l'escola en aquesta feina podem dir que és, a més de capacitar tècnicament cada criatura, desvetllar l'interès per conèixer les obres rellevants que s'han escrit i ajudar que el procés de lectura estigui associat al plaer.

La lectura, doncs, pot donar sentit a les nostres vides, fa créixer el nostre nivell d'humanitat i ens fa present l'existència dels altres.

Per acabar aquesta part més general cal deixar constància d'un perill que hem d'evitar: presentar la ciència i la ficció com dues realitats oposades.

La ciència busca respostes generals. Intenta, per exemple, trobar els orígens del mal o explicar l'existència d'una composició química que justifiqui l'enamorament. La ficció singularitza l'experiència humana i ens parla de Lady Macbeth o de Madame Bovary. Ciència i ficció són dues realitats complementàries i un dels temes més apassionants d'aquest debat és veure com el món científic utilitza la metàfora, per citar un recurs molt recurrent en el món de la ficció, per parlar de qualsevol camp del saber i fer-se entendre.

Dit tot això cal entrar de ple en el paper que té l'escola per fomentar l'hàbit lector.

Primer de tot cal definir el lector o la lectora com aquella persona que agafa un llibre quan en té ganes, que el llegeix o que el deixa a mig llegir si no li interessa prou, que aconsella o desaconsella amics i coneguts la seva lectura i que quan arriba al final del dia, si no ha pogut llegir una estona, se sent una mica despul·lat, desconsolat, incòmode o mancat d'alguna cosa difícil de definir. Per aconseguir tot això cal que l'acte lector sigui un acte plaent i ja sabem que sobre els plaers no hi ha gaires coses escrites i, encara menys, generalitzables. Per assolir aquest objectiu –escampar el vici sense consideracions de cap mena- hem de garantir tres coses i l'escola hi té un paper fonamental, en aquesta feina.

Cal ensenyar a descodificar, a desxifrar les lletres, les paraules, les frases i així fins acabar el text. Cal ensenyar a comprendre, a donar elements de com anem dotant de significació el text i cal possibilitar el fet que puguem emetre judicis sobre allò que estem llegint. I si en aquest procés - que es dona d'una manera simultània- de desxiframent, comprensió i emissió de judicis n'obtenim algun estremiment plaent és que ens trobem davant d'un lector.

Per tant, i recordant que el procés lector és un procés i una responsabilitat compartida, cal que les criatures vegin llegir els seus adults i visquin situacions on els pares i mestres parlin del món dels llibres. Les campanyes socials que s'organitzen tenen molt bona fe, però no sé si incideixen massa a assolir els resultats que pretenen i potser seria més eficaç destinar els recursos que costen a ampliar el nombre de biblioteques, per exemple, o els seus fons.

Cal també voluntat per llegir, perquè és un acte que requereix esforç i, per tant, motivació. L'escola ha de desvetllar l'interès perquè els nois i les noies, els nens i les nenes vulguin conèixer el contingut de les obres més importants de la literatura mundial.

I cal poder i saber llegir, és clar, i això significa que l'escola ha d'enfortir les referències culturals dels seus i de les seves alumnes. Comprendre un text no només és entendre què vol dir cada paraula situada en un context determinat, sinó també saber que aquell text és una part de la cultura comuna, que manté referències i relacions amb tot el que s'ha dit anteriorment. Llegir és una aproximació constant al text, un joc d'interpretacions i uns intents de connectar-lo amb la resta del món. Llegir és memòria i projecció i l'acte lector es belluga entre aquestes dues coordenades.

Per tant, i per acabar aquesta part més general, podem afirmar que llegir és un acte tècnic però és, sobretot, un acte ètic, perquè ens presenta uns personatges que actuen i que poden prendre decisions que ens facin

reflexionar sobre la nostra manera d'actuar i és un acte valent, perquè significa que assumim el risc d'haver de canviar la nostra manera de veure i de viure el món, a més, és clar, d'un acte personal i intransferible.

PAPER DE L'ESCOLA EN EL FOMENT DE LA LECTURA I DEL PLAER LECTOR

En aquests moments tenim mala peça al teler, perquè llegir sembla no servir per a res tangible. La gent famosa no acostuma a presentar-se públicament com a lectora. Més aviat hi ha qui presumeix de no haver tingut mai un llibre a les mans o que no disposen de temps per llegir. Amb aquesta excusa només fan visible una cosa: que el temps el destinen a altres coses que deuen ser més importants.

Llegir ens fa més intel·ligents, però hem de reconèixer que podem millorar els nostres nivells d'intel·ligència practicant també altres activitats. No ens fa més bons i la prova evident és el nivell literari i cultural que tenien alguns jerarques del nazisme.

Ara bé, el que sí que ens fa és menys innocents. Després de llegir Primo Levi o Robert L. Stevenson ja no pots interpretar algunes claus del món de la mateixa manera que ho feies abans de conèixer el contingut dels llibres d'aquests autors.

Les grans obres tenen un abans i un després. Homer, Shakespeare, Proust, Cernuda, Woolf o Vinyoli poden ser esdeveniments i marquen amb un senyal perenne els seus lectors i les seves lectores.

Però per permetre que les grans obres ens arribin a commoure o ens sacsegin necessitem silenci i temps. Vivim una societat massa plena de sorolls i estem sotmesos a una acceleració del temps que evita la pràctica reflexiva de l'activitat lectora. Imaginar fer realitat el món que descriu Proust en el seu llibre "Sobre la lectura" és gairebé impossible en un temps d'Aves que, a més, no acaben d'arribar mai.

Ara bé, constatar aquestes dificultats no significa llençar la tovallola. Senzillament vol dir acceptar la humilitat del paper de la institució escolar alhora que manifestar la seva tossuderia i confessar-ne la fragilitat.

No podem oblidar que molt sovint les coses fràgils són aquelles que duren més temps i que resisteixen el seu pas amb més eficàcia. Llegir continua sent una mostra de confiança en les possibilitats de continuar humanitzant el món. Per tant, la institució escolar sempre estarà disposada a jugar en aquesta lliga perquè és una institució de memòria, de tradició activa, de confiança i d'utopia. Abans d'exposar algunes activitats que podem fer en citaré dues que hauríem d'evitar.

La primera és abusar dels qüestionaris que acostumem a preparar perquè els responguin els nostres i les nostres alumnes. Molt sovint només els fem per controlar el nombre de llibres que han llegit.

Convé, doncs, no utilitzar-los més del que el sentit comú ens aconsella, però quan els fem hauríem de proposar qüestions intel·ligents, preguntes carregades de sentit, interrogants que facin avançar la lectura, que ens portin a contrastar el món del text amb el món propi, que enriqueixin les seves possibles interpretacions. No podem oblidar que, si hi ha alguna cosa més difícil que respondre una pregunta, és formular-la correctament.

La segona és menystenir les lectures que els nostres alumnes fan o aquelles que responen als seus interessos. Una fotonovel·la pot portar de la mà Madame Bovary i per arribar, com diu Miquel Desclot, al “Sol, i de dol” del poeta Foix, cal començar pel “Plou i fa sol”. Imaginem-nos quantes lectures calen per gaudir de la “vetusta gonella”.

I ara sí. Ara ja podem detallar algunes activitats que ens poden ajudar a construir aquest lector que gaudeix de la lectura.

a) Cal que vegin llegir els pares, mestres, adults en general i recordar que si fem cas a les estadístiques, el públic infantil és qui més llegeix. Per tant, potser són ells els que haurien d'escriure aquest article.

Per il·lustrar les poques vegades que ens veuen amb un llibre a les mans només cal recordar què fem els mestres a l'estona de biblioteca. Els nens i les nenes llegeixen. Nosaltres, possiblement, corregim.

És molt recomanable que el mestre entri a les classes amb el diari sota el braç i amb el llibre que està llegint, perquè els nens són curiosos de mena i sempre s'interessen per allò que ens interessa a nosaltres.

b) Fomentar activitats que permetin treballar habilitats cognitivo-lingüístiques o conductes discursives, com per exemple:

- Explicar l'argument d'un llibre: Narrar.

- Debatre o aconsellar o desaconsellar la lectura d'un llibre: Argumentar.

- Triar i donar raons de quins llibres s'endurien a una illa deserta: Justificar.

- Conversar al voltant d'un llibre llegit. A més de totes les conductes discursives que faran servir entenen que el seu punt de vista es pot modificar un cop han escoltat les opinions dels altres.

- Elaborar un catàleg de lectures per a un altre cicle o nivell: Justificar, tenir present elements diversos per concretar un “canon”.

c.- Llegir per als altres: selecció de les lectures, pràctica de lectura en veu alta. En aquesta mena de treball ens cal garantir que l'alumne que llegeixi en veu alta se'n pugui sortir amb èxit.

- Fomentar els padrins de lectura.

- Convidar familiars... a llegir textos a la classe.

- Cultivar tot el bagatge de l'oralitat: cançons, jocs de falda, embarbussaments...

- Preparar recitals poètics, representacions teatrals...

En aquesta mena d'activitats cal tenir present dues coses. La primera és que si triem textos poètics l'objectiu principal no ha de ser l'anàlisi i el coneixement dels recursos retòrics, sinó el plaer associat a la capacitat d'escoltar. El segon és constatar negativament que l'oralitat va desapareixent com més gran és l'alumne i cal recordar que algú va dir que Déu havia creat els éssers humans perquè necessitava escoltar històries.

d.- Fer servir la televisió, el cinema, les altres arts, com aliades. No cal dir que el còmic és un art en si mateix que té moltes relacions amb els gèneres que formen la literatura. Comparar les versions cinematogràfiques de *Troia* amb les literàries és un exercici molt enriquidor, perquè un llenguatge reforça l'altre.

e.- Celebrar els esdeveniments socials: premis literaris, efemèrides, defuncions... per comentar-los a classe, per crear un espai d'exposició a la biblioteca...

f.- Aprofitar les festes tradicionals: contes de por per Tot Sants, Sant Jordi, recitals poètics... per donar a conèixer textos diversos o llibres que ens convé destacar.

g.- Contrastar gèneres: passar del teatre a la novel·la, de la poesia a la prosa, del còmic a la narració... i aprofitar els recursos de la publicitat per introduir aspectes retòrics que són molt familiars gràcies a les arts relacionades amb el fet de vendre un determinat producte.

h.- Convidar autors, autores, il·lustradors, il·lustradores, editors... En aquesta mena d'activitats cal tenir present el següent: és convenient que el mestre conegui prèviament les preguntes que els nens i les nenes volen fer. L'espontaneïtat fa perdre temps per formular les bones preguntes. Anteriorment ja he dit que cal ensenyar els nens i les nenes a preguntar. Cultivar aquesta competència és molt important. Cal insistir també en el fet que les criatures no han d'estar pendents d'anotar tot el que l'autor convidat explica. Actualment tenim mitjans suficients per enregistrar la sessió i comentar-la posteriorment.

i.- Anar al cine, al teatre, a passejar pel carrer atenent la presència de la lletra impresa... I SOBRETOT I AMB MAJÚSCULA: VISITAR LES BIBLIOTEQUES.

Podria afegir algunes activitats més o estendre'm en les que he citat anteriorment, però aquest article no és un menú complet, amb tres plats, postres i cafè, sinó un tast. Ara bé, no voldria acabar-lo sense resumir tot el que he dit en dos punts que em semblen de molta importància.

1r.- Cal que els adults llegim i convertim la lectura i els comentaris que en podem fer en una experiència diària, tan familiar com l'aigua per als peixos.

2n.- Cal que des de l'escola busquem espais i temps no destinats directament al cultiu de la lectura per augmentar el nombre de lectors. Per exemple, fa més pel foment de la lectura el comentari distès del mestre al pati sobre el llibre que l'alumne està llegint, o el fet de demanar-li que li deixi llegir quan l'hagi acabat, que totes les campanyes que puguem organitzar.

El dia que els mitjans de comunicació destinin el mateix temps i el mateix espai al món del llibre que el que destinen al món del futbol podem assegurar que alguna cosa comença a canviar i que potser sí que llegir és més important del que sembla.

Per concloure aquest article només cal insistir en el fet que no hi ha receptes que garanteixin l'èxit de les nostres propostes d'una manera general i recordar que els nens i les nenes són el col·lectiu que més llegeix i, per tant, el que més ens ha d'ensenyar sobre aquest tema. I en molts altres també ens convindria seguir el seu mestratge, és clar, però avui ens toca parlar de la lectura.